

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ВЫСШЕЕ ОБЩЕСТВО ПО ТУРЕЦКОЙ КУЛЬТУРЕ, ЯЗЫКУ И ИСТОРИИ имени АТАТЮРКА

38. ICANAS

(Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)
(International Congress of Asian and North African Studies)
(Международный конгресс по изучению Азии и Северной Африки)
10-15.09.2007 ANKARA / TÜRKİYE

BİLDİRİLER/ PAPERS / СБОРНИК СТАТЕЙ

EDEBİYAT BİLİMİ SORUNLARI VE ÇÖZÜMLERİ
PROBLEMS AND SOLUTIONS OF THE SCIENCE OF LITERATURE
ПРОБЛЕМЫ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

IV. CİLT / VOLUME IV / ТОМ IV

ANKARA-2008

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU YAYINLARI: 5/4

5846 Sayılı Kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna aittir. Bildiri ve panel metinleri içinde geçen görüş, bilgi ve görsel malzemelerden bildiri sahipleri ve panel konuşmacıları sorumludur.

All Rights Reserved. No part of this publication may be reproduced, translated, stored in a retrieval system, or transmitted in any form, by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission of the Publisher, except in the case of brief quotations, in critical articles or reviews. Papers reflect the viewpoints of individual writers and panelists. They are legally responsible for their articles and photographs.

Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (38: 2007: Ankara)

38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10-15 Eylül 2007 – Ankara / Türkiye: Bildiriler: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri = 38th ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies) 10-15 September 2007. – Ankara / Türkiye: Papers: Problems and Solutions of The Science of Literature / Yayına Hazırlayanlar / Editors; Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın. – Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, 2008.

4. c.; 24 cm (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 5/4)

ISBN 978-975-16-2104-7

1. Kültür, Asya-Toplantılar. 2. Kültür, Kuzey Afrika-Toplantılar. 3. Edebiyat -Toplantılar I. Dilek, Zeki (yay. haz.) II. Akbulut, Mustafa (yay. haz.) III. Arda, Zeki Cemil (yay. haz.) IV. Özer, Zeynep Bağlan (yay. haz.) V. Gürses, Reşide (yay. haz.) VI. Karababa Taşkın, Banu (yay. haz.)

301.2

Yayına Hazırlayanlar / Editors: Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın.

ISBN: 978-975-16-2104-7

Kapak Tasarım / Cover Design: Tolga Erkan - Serdar Arıttürk

Baskı / Print: KorzaYayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cad. 95/1•İskitler/Ankara

Tel : 0.312 342 22 08 Fax : 0.312 341 14 27

e-posta/e-mail: korza@korzabasim.com.tr web: www.korzabasim.com.tr

Baskı Sayısı / Number of Copies Printed: 550

Ankara 2008

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Adres / Address: Atatürk Bulvarı Nu: 217, 06680

Kavaklıdere-ANKARA/TÜRKİYE

Tel.: 90 (0312) 428 84 54

Belgegeçer/Fax : 90 (0312) 428 85 48

e-posta/e-mail: yuksekkurum@aturkyuksekkurum.gov.tr

İÇİNDEKİLER/TABLE OF CONTENTS/ СОДЕРЖАНИЕ

Sayfa Numarası/Page Number/Стр.

BİLDİRİLER/PAPERS/СТАТЬИ

AFRİKA YARADILIŞ EFSANELERİ

TARAKÇIOĞLU, Aslı Özlem..... 1535

MODERN ŞİİRDE HALK EDEBİYATININ ETKİSİNE BİR ÖRNEK: SÜREYYA BERFE-GÜN OLA

TAŞTAN, Zeki..... 1547

SOME TURKIC ELEMENTS IN THE CAUCASIAN NART EPOS

TAVKUL, Ufuk..... 1571

EFRÂSİYÂB'IN HİKÂYELERİ'NDE FANTASTİK ÖGELER

TERCÜMAN, Çilem..... 1579

ОБРАЗ САТАНЫ В ЕГИПЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА АБУ ХАДИДА)

ТІКАЕВ, G. G./ТИКАЕВ, Г. Г. 1593

СРАВНЕНИЕ ПЕРЕВОДОВ КАК МЕТОД АНАЛИЗА ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕКСТОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЭЗИИ ОРХАНА ВЕЛИ)

ТИМОФЕЕВА, E. N./ ТИМОФЕЕВА, E. H. 1601

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN BAZI ÖYKÜLERİNDEKİ FOLKLORİK ÖGELER VE BUNLARIN GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

TUNA, Sibel Turhan 1611

'EDEBİYAT TARİHİ' KAVRAMINA ÖZEL BİR YAKLAŞIM

TUNÇEL, Ayşe Ulusoy..... 1633

СИСТЕМА АРУЗ: МЕЖДУ ТРАДИЦИЕЙ И МОДЕРНИЗМОМ

TUYNCHIEVA, G. U./ТУЙЧИЕВА, Г. У. 1653

TARİH İLE EDEBİYAT ARASINDA: ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN KİTAPLARINDA BÜTÜNLÜK OTOBİYOGRAFİ-OTOBİYOGRAFİK ROMAN-BİYOĞRAFİLER

UĞURCAN, Sema..... 1669

ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDA ŞAHMERAN İMGESİ: ARKETİPSEL BİR YAKLAŞIM

UĞURLU, Seyit Battal..... 1691

YUSUF ATILGAN'DA BABA İMGESİ: PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

UĞURLU, Seyit Battal..... 1719

IV

ВОЛЯ ДРУГОГО КАК ПРАВО НА ОСОБУЮ КОМПЕТЕНЦИЮ В ПОЭТИКЕ А.ПУШКИНА: АЛЕКО – САЛЬЕРИ – ОНЕГИН URAZAEVA, Kuralay/ УРАЗАЕВА Куралай.....	1743
ES-SÜLASİYYE, KİRALIK KONAK VE THE FORSYTE SAGA'DA KUŞAK ÇATIŞMASI ÜRÜN, Ahmet Kâzım	1751
DİVAN ŞİİRİNDE TASAVVUF (14. VE 15. YY. DİVANLARINA GÖRE) ÜSTÜNER, Kaplan	1759
XIV.-XV. VE XVI. YÜZYIL TÜRKÇE DİVANLARINDA YER ALAN ARAP MESELLER (ATASÖZLER)İ YAZAR, Sadık	1777
HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN YAZINSAL ESERLERİNDE TÜRK KİMLİĞİNE İLİŞKİN SÖYLEMLER YAZICI, Nermin	1805
KURGUSAL GERÇEĞİN GÜCÜ: YENİ TARİHSELÇİLİK VE PUSLU KITALAR ATLASI YEŞİLYURT, Şamil.....	1813
EDEBİYAT BİLİMİ ANSİKLOPEDİK SÖZLÜĞÜ NASIL OLMALIDIR? YETİŞ, Kâzım.....	1827
SEZAI KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE TASAVVUF YILDIZ, Ali	1839
GÖLGELENEREN EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ VE HAKSIZLIĞA UĞRAMIŞ BİR ROMAN: GENÇLİĞİM EYVAH YILMAZ, Ebru Burcu	1863
MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞUNDA MİSTİSİZM YUVA, Hümeysra	1877
KIRGIZ MİLLETİNE AİT <KIRKKIZ> EFSANESİ ZHENHUA, HU	1905

PANEL/KRUGLYY STOL

TÜRK EDEBİYATINDA ELEŞTİRİNİN BUGÜNKÜ DURUMU.....	1913
LITERARY CRITICISM IN TURKISH LITERATURE TODAY СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ КРИТИКИ В ТУРЕЦКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ Hüseyin ÖZÇELEBİ	1913

ÇAĞDAŞ TÜRKÇE SÖZ VARLIĞININ GELİŞİMİ Michel BOZDEMİR	1913
EDEBİYATIMIZDA ÖZTÜRKÇE'NİN BUGÜNKÜ DURUMU Nedim GÜRSEL.....	1918
TÜRKÇENİN EVİNE/METİNLERE DÖNME SERÜVENİ VE GENEL DİL TARTIŞMALARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM Ramazan KORKMAZ	1923
ANA ÇİZGİLERİYLE ELEŞTİRİLERİMİZ VE ELEŞTİRMENLERİMİZ Hüseyin ÖZÇELEBİ.....	1930
TÜRK ŞİİRİNDE İNSANİ DEĞERLER	1943
HUMANLY VALUES AND VIRTUES AS REPRESENTED IN TURKISH POETRY ЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В ТУРЕЦКОЙ ПОЭЗИИ	
Kazım YETİŞ	1943
KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE İNSANİ DEĞERLER Namık AÇIKGÖZ	1947
ÂŞIK ŞİİRİNİN İNSANİ DEĞER OLARAK ADALET KAVRAMINA BAKIŞI Abdülkadir EMEKSİZ.....	1960
YENİ TÜRK EDEBİYATINDA İNSANİ DEĞERLER (BAŞLANGIÇTAN CUMHURİYET'E KADAR) Ali Şükrü ÇORUK	1972
EDEBİYAT TAHLİLİ VE İNSANİ DEĞERLER Gül CELKAN	1979
KAVRAM VE İÇERİK BOYUTUYLA KÜÇÜREK ÖYKÜ	1993
CONCEPTUAL, STYLISTIC AND CONTEXTUAL DIMENSIONS OF SHORT SHORT STORY КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ, СТИЛИСТИЧЕСКИЕ И КОНТЕКСТУАЛЬНЫЕ ПАРАМЕТРЫ КОРОТКОГО РАССКАЗА	
Ramazan KORKMAZ.....	1993
TEK HAMLEDE NAKAVT: KÜÇÜREK ÖYKÜLER VE FIKRALAR Şaban SAĞLIK.....	2001
KISA ÖYKÜ VE KÜÇÜREK ÖYKÜ İLİŞKİSİ Ayşenur KÜLAHLIOĞLU İSLAM.....	2022

KUÇÜREK ÖYKÜDE ŞİRSEL SÖYLEM VE TÜRLER ARASI GEÇİŞKENLİK Cafer GARİPER	2029
BİR KUÇÜREK ÖYKÜ USTASI OLARAK FERİT EDGÜ'DE BİÇİM VE BİÇEM Mutlu DEVECİ-Ülkü ELİUZ	2041

1960

çağ dışılığa (yani, Doğulu kalmaya) karşı olma şeklinde tezahür etmiştir.

Prof. Dr. Kazım YETİŞ: Sayın Açıkgöz'e teşekkür ederiz.

Türk Halk şiiri de bize bu konuda pek çok malzeme vermektedir. Türk halk şiirindeki insanî değerleri de Abdülkadir Emeksiz anlatacaktır. Buyurun...

Yard. Doç. Dr. Abdülkadir EMEKSİZ⁶: Âşık Şiirinin İnsanî Değer Olarak Adalet Kavramına Bakışı

Biz bu bildirimizde insanî değerlerin saz şairleri tarafından nasıl algılandığı ve toplumun ahenkle yaşamasında nasıl değerlendirildiğini XVI. yüzyıldan günümüze kadar eser vermiş saz şairlerinden örnekler yoluyla incelemeye çalışacağız. İnsan, düşüncelerine göre davranışlarını yönlendirdiği için konu edindiğimiz "insanî değerler", felsefeyle ve insan, toplum içinde yaşadığı için de sosyal psikolojiyle ilgilidir. Biz, felsefecilerin normatif değer olarak baktıkları, sosyal psikolojinin değerler hiyerarşisinde siyasî ve sosyal değerler sınıfında yer verdikleri haklı-haksız değerlerini adalet kavramı çerçevesinde ele alıp saz şairlerin değerler tasnifinde olumlu-olumsuz, ya da en net ifadesiyle iyi-kötü cephesinin neresinde yer aldıklarını ortaya koymaya çalışacağız.

Âşık şiiri ile XVI. yüzyıldan itibaren gerek şekil ve gerekse muhteva bakımından kendine mahsus edebî hüviyetini kazanmaya başlayıp günümüze kadar Anadolu'da varlığını sürdüren, saz şairlerine mahsus şiirleri anlıyoruz.⁷ Âşık tarzı, yalnız bir ictimâî sınıfa veya bir dinî tâifeye ait hususî bir zümre edebiyatı değil, birbirinden farklı muhtelif çevrelere, hayat ve geçim şartları ayrı muhtelif tarikat ve meslek mensuplarına, fikir ve zevk seviyeleri birbirinden çok farklı insanlara hitap eden muhtelif zümreler arasında müşterek bir edebiyattır. (Köprülü, 1962: 43-44)

Değer nedir? Değer hükmü bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu belirten ifadedir. O hâlde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Fakat değer sadece bir inançtan, yani subjektif bir yakıştırmadan mı ibarettir; yoksa bizim inancımızın dışında objektif bir gerçeği de temsil eder mi? İşte ahlak felsefesinin en eski, en çözülmöz görünen problemi budur. Eğer ahlakî değerlerin objektif bir teme-

⁶ Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

⁷ Âşık tarzı ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, "Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşesi ve Tekâmülü", Türk Sazşairleri, Ankara, Milli Kültür Yayınları, 1962, s. 7-49.

lini bulabilseydik anlaşmazlıklarımızdan kurtulur ve kendimize şaşmaz bir rehber bulmuş olurduk (Güngör, 2000: 27).

Değer bir inanç olmak bakımından dünyamızın belli bir kısmıyla ilgili idrak, duygu ve bilgilerimizin bir terkididir. Fakat değer, inancın spesifik bir şekli olmak itibariyle ondan daha yukarıda bir zihin organizasyonudur. Şöyle ki bir değer bir tek inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca tekabül eder (Güngör, 2000: 28).

Değerlerin bize gösterdiği ilk vasıf onların çift kutupluluğudur. Yukarıdan aşağıya doğru inerse, yani sanat ve fikir değerlerinden normatif değerlere doğru gelirse değerleri şöyle sıralayabiliriz:

Güzel-Çirkin
Faydalı-Zararlı
Doğru-Yanlış
Kutsal-Kutsal dışı
İyi-Kötü
Haklı-Haksız

Değerler alanındaki bu çift kutupluluk bilgi alanında görülmez, mesela bir objeye baktığımız, burada bardak var dediğimiz zaman bu tespitimizde bir çift kutupluluk yoktur. “Burada bardak var” yanlış ise, birisi bana der ki: “Yanılıyorsun, burada bardak yoktur” şu hâlde bu bir doğruluk hükmü olur. Değerlerin çift kutupluluğunun bilgi alanından farkı doğru karşısında yanlışın negatif bir değer taşımaması; ama çirkin ve kötü gibi negatif kupta yer alanların ayrıca bir değer olmasıdır (Ülken, 1965: 89).

Doğru olmak bakımından doğrunun bulunuşu, yanlış fikirde pozitif bir yönün bulunmasını asla ortadan kaldırmaz (Spinoza, 1947: 11). Doğru ile yanlış, iyi ile kötü hem birbirleriyle hem de birbirlerine rağmen vardır.

Değerin üç yapıcı unsuru vardır: Bilgi, duygu ve hareket. Biz bir değere sahip olduğumuz zaman onun tutulacak en doğru yol olduğunu düşünüyoruz, hem o konuda duygusal davranıyoruz –değere karşı pozitif bir tavır takınmıyor, aksi durumların aleyhinde bulunuyoruz– hem de o değer bizi belli bir istikamete hareket etmeye itiyor (Güngör, 2000: 29).

Psikolojide 1928’den bu yana kullanılagelen klasik değer sıralaması –ahlakî değer boyutu Erol Güngör tarafından eklenmiştir– şu şekildedir:

– Estetik
– Teorik (veya ilmi)
– İktisadi

- Siyasi
- Sosyal
- Dinî
- Ahlaki

Değerler, bir bakıma bizim hayatımızın gayeleridir; hatta sadece kendi hayatımızın değil; başkalarının hayatı için de gaye olmasını istediğimiz şeylerdir. Bunlar bazen sadece fertleri belirleyici olur, bazen de bütün bir toplum belli bir değer profili ile tanınır. Şöyle ki, bir kimse sakın bir hayat içinde ilim veya sanatla uğraşmayı gaye edinir; bir başkası öbür insanları da kendi beğendiği yola çekmeyi kutsal bir görev sayar (Güngör, 2000: 84-85). İşte bu görevi üstlenen saz şairleri İslamlık'tan önceki dönemlerden günümüze kadar farklı adlarla yaşadıkları muhite, zamana ve kendi edebî kudretlerine göre, toplumda düzenin sağlanmasında fertleri faydalı olana yönlendirme ve genel mutluluk için çalışma gayretinde olmuşlardır.

“Birleşik cemiyet hayatına götüren yahut insanları ahenkli yaşatan şeyler faydalıdırlar, tersine olarak da bir şehirde ahenksizlik doğuran şeyler zararlıdırlar.” (Spinoza, 1947: 57). Saz şairleri, toplumun ahenkli ve fertlerinin birbirine faydalı olarak yaşamasında etkili olmuşlar, toplumsal sorumluluğu, hayatın ve sanatın önemli bir unsuru olarak kabullenmişlerdir.

İnsanî değerlerin sıralaması kişiden kişiye değişkenlik arz etse de çağdaş ahlak ve değer felsefesinin ahlak teorilerinin birleştiği nokta genel mutluluk için çalışmanın temel ahlak normu olduğu yönündedir. Diğer bütün değerler o yolda birer vasıta hükmündedirler (Güngör, 2000; 42). Genel mutluluğun sağlanmasında adalet, temel ahlak emperatifi olarak ele alınan değerlerin en önde gelenlerindedir.⁸

Çâr köşe fâni dünyada
Koç yiğitler olmasaydı
Dünyayı zulmet alırdı
Ağlayanlar gülmeseydi

(Köprülü, 1962: 103)

Adaletsizlik karşısında zulüm, gülmek karşısında ağlamak tezatlarına başvuran Köroğlu, dünyanın zulümden kurtulmasında koç yiğitlere ihtiyaç olduğunu, ağlayanların güldürülmesini koç yiğitlerin sağlayacağını dile

⁸ Genel mutluluğun sağlanması için Hook, demokratik ve ilmi değerleri esas alırken C. I. Lewis adaleti temel ahlak emperatifi olarak alıyor. Lewis, bu temel değer gerçekleştirilmesinde en çok yardımcı –ve zaruri– olacak iki değer daha ortaya koyuyor: Duygu ve düşüncelere –ne olursa olsun saygı duymak– ve başkalarının kaçınmasını istediğimiz şeyleri hiçbir zaman yapmamak. Daha fazla bilgi için bkz.: Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul, Ötügen, 2000, s.42.

getirmiştir. Köroğlu kurt-koyun antagonizmasını kullanır şiirinde:

Bilmez misin Köroğlu'nun huyunu
Şimdi açar size türlü oyunu
Hak yaratmış sizin gibi koyunu
Yese gerek benim gibi kurt gidi

(Köprülü, 1962: 94)

Şair, hakkını kendisi alabileni, güçlüyü kurt ile, kurt karşısında çaresiz ve güçsüz olanı da koyun sembolüyle ele alır. Köroğlu'nun şiirinde karşımıza çıkan koyun-kurt tezadı saz şairleri tarafından adalet kavramının açıklanmasında sıkça başvurulan bir unsurdur.

İyiye ve iyiliğe yönlendirmenin dikkat çekici örneklerinden birini sunan Gevherî, adaletle hükmeden padişahın hizmetinde bulunmanın kullar için zorluk olmayacağını dile getirirken hem padişah hem de hizmette bulunan için öğütler vermiştir:

Bir padişah böyle âdil olunca
Hizmetin etmeğe kul incinür mü
Aşk elinden dağı taşı delince
Çağlayıp akmağa sel incinür mü

(Köprülü, 1962: 216)

Saz şairleri iyiyi, adil olanı, ahenk sağlayanı takdir ettikleri gibi, toplumdaki düzensizliğe de dikkat çekmekten geri durmamışlardır. Yaşadıkları zaman dilimine ve toplum kesimine ayna tutan saz şairleri şikâyet içerikli şiirlerinde çoğunlukla zaman ve felekten yakınırırlar, bozulmaya dikkat çekerler. İlk dörtlükte "Hey ağalar zaman azdı" şeklinde zamandan şikâyet eden şair, toplumdaki bozulmayı tenkit ederken; çare de sunmuştur, toplum düzeni için ferdi sorumluluk ve yetki alanı bilinmeli, herkes kendi işini yapmalıdır:

Gevherî der işler hatâ
Katırlar baskındır ata
Olur olmaz maslahata
Çocuklar karışır oldu

(Köprülü, 1962: 244)

Yalancı dünyaya aldanma yâ hu (s. 304) diye başlayan şiirde

Âşık Ömer, hayatın bu dünyadan ibaret olmadığını, âhiret hayatının da olduğunu ve adaletin mutlaka yerini bulacağını doğrudan; o halde bu

dünyada hakka riayet etmek gerekir mesajını da dolaylı olarak topluma sunar:

Ömür tamam olur defter dürtülür
Sırat köprüsüyle mîzan kurulur
Hakk'ın dergâhına kullar derilür
Buyruğu tutulur ferman eğlenmez

(Köprülü, 1962: 305)

Karacaoğlan, gönlüne seslendiği şiirde

Kemler iyilik göremez
Gamlanma gönül gamlanma (Sakaoğlu, 2004: 389)

diyerek ümitsizlik ve kedere gerek olmadığı bildirir, her şeyin yerli yerini bulacağını söyler ve ağlayanların güleceği günü müjdelir:

Koyun meler kuzu meler
Sular hendeğine dolar
Ağlayanlar bir gün güler
Gamlanma gönül gamlanma

(Sakaoğlu, 2004: 389)

Koyun ve kuzunun meleyebilmesi güçsüzlerin de sesinin çıkabilmesini anlatır, suların hendeğine dolması düzenin sağlanması, ahengin temin edilmesi demektir.

“Şu yalan dünyaya geldim geleli” (Sakaoğlu, 2004: 485) şeklinde başlayan şiirde Karacaoğlan, sürüye dadanan kurttan şikâyet etmiştir. Saz şiiri geleneğinin fikir zemini ve anlatım tarzına göre dünyanın “yalan” gibi olumsuz bir sıfatla anılması bize şikâyetlerin sahneleneceğini haber veren dekorun kurulduğunu gösterir:

Bulandı da deli gönül bulandı
Dolandı da dağı taşı dolandı
Bizim sürüye de bir kurt dadandı
Değıştim yurdumu kurtaramadım

(Sakaoğlu, 2004: 485)

Yetişme tarzıyla ve soyuyla insan davranışları arasında bağ kuran Karacaoğlan çiğ süt emmiş diye vasıflandırdığı insanlara güven duyulmaması gerektiği konusunda uyarır, insanın iyisinin yanında kötüsünün de olduğunu bilinmesini ister:

İnsanın kötüsü eylikten bilmez
Kursaksıza öğüt versen de almaz
İnsan çiğ süt emmiş itimâd olmaz
Kapında hizmetkâr kulundan sakın

(Sakaoğlu, 2004: 534)

Kötünün ve kötülüğün etkisini orijinal üslup ve ince buluşlarıyla değerlendiren Karacaoğlan ve kötünün göle attığı taşın göldeki ördeği inciteceğini söyler. O hâlde iyi güçlü hem de etkili olmak zorundadır:

Sabreyleyin sabır ile
Zevâl gelmez imiş kula
Kötü bir taş atsa göle
Kalkan ördek zararlanır

(Sakaoğlu, 2004: 601)

Yarın ince sırat yolunu geçebilmek bugüne bağlıdır. Toplum hâlinde yaşayan insanın davranışlarını, bağlı bulunduğu idari sistemin yasaları, yaşadığı toplumun sosyal normları ile birlikte dini inançlar da belirler. İslam inancına bağlı olarak yaşayan Türk toplumunun fertleri de şairleri tarafından dinî inançlarının çerçevesinde yaşamak ve ahiret hayatını rahat yürütebilmek için dünyadaki hak ve sorumlulukları yerine getirmek konusunda öğütlenmişlerdir. Karacaoğlan ve Aşık Ömer'in aynı düşünce ve anlatımda birleştiklerini görürüz:

Gayet ince derler Sırat'ın yolu
Yarın ana varanın nic' olur halı

(Sakaoğlu, 2004: 604)

Karacaoğlan'a göre idarecide asalet olmalı ki adalet olsun:

Dünya benim diye zenginlik satan
Helâl ekmeğine haramlar katan
Sonradan sonraya beğliye yeten
Zalim olur el kadrini ne bilir

(Sakaoğlu, 2004: 611)

Hak, yiğitlik, doğruluk, cennet-cehennem, suçun ve cezanın ferdi oluşu ve buna bağlı olarak yaşama gereğini bir dördlükte ifade etmiştir. Karacaoğlan:

Karac'Oğlan der ki her sözümlü haklıdır
Yiğit olmayanın yalanı çoktur

Cehennem yerinde hiç ataş yoktur
Herkes ataşını bile götürür
(Sakaoğlu, 2004: 613)

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'ya seslenen Kabasakal Mehmet, aşağıdaki örneklerin ilkinde paşanın adaletine dikkat çeker, ikincisinde de hakkın sağlanması için imdat eder:

Efendimiz vüzerâlar sultanı
Merhamet sizdedir ey kerem kânı
Senin adâletin tuttu cihânı
Mehemmed bîçâre kul değil midir
(Köprülü, 1962: 420)

Yiyiciler akçe ister zaleme
Verilen mâlimiz gelmez kaleme
Perîşanlık şâyi oldu âleme
Kullarına imdad kılın efendim
(Köprülü, 1962: 421)

Saz şairleri genel mutluluk için çalışırken gerçekçi olmuşlardır. Kabasakal Mehmet'in, devrindeki yiyicilerden, rüşvetten, zulümden bahsetmesi toplumsal gerçekliğin yansıtılması yanında sorunlara çözüm bulunmasını talebini bildirmekle de bir sorumluluğun karşılanmasını anlatır.

Levni, Atalar Sözü Destanı'nda
Hiyleyi irtikâp etme kıl hazer
Desinler sana: Bir er oğludur er
Sen ilin kapusun kakarsan eğer
İl de senin kapun kakar demişler
(Köprülü, 1962: 429)

şeklinde halkı öğütlemekte, hileden sakındırıp er olma yolunu göstermekte ve fenalıktan alıkoymaktadır.

Âşık Küşadi, koyunun kurt ile bir arada yürütülmesiyle adaleti anlatmıştır:

Kötüye meyletmedim, işim merd ile
Kötüler aradan çıksın derd ile
On yıl yürüttüm koyunu kurd ile
Tecellî eyledi ol ganî Yezdân
(Köprülü, 1962: 478)

XIX. yüzyıl şairi Dertli de, Sultan II. Mahmut'un yeniliklerinden olan fes hakkında yazdığı medhiyede kurt ile koyunların beraber bulunmasını adalet değerinin varlığının delili olarak göstermiştir:

Kurt ile ağnâmi gezdirdi beraber dünyada
Adl-i seyfi şâyî etti milket-i Osmâne fes⁹

(Kutlu, 1988: 129)

Kalktı da kitaptan arttı zulümler
Terlemeden mal kazanan zâlimler
Can verirken soluması zor imiş

(Sakaoğlu, 1993: 107)

Âlimin ilmiyle âmil olmamasının zulme yol açacağını, alın teri dökmeden mal kazanmanın insan hakları bakımından doğurduğu sonucu ve haksızlık yapanın karşılaşıacağı cezayı, zamandan şikâyet konusu etrafında ve adalet kavramının anlatılmasında işlemektedir.

Aşağıdan Yusuf Paşa'm geliyor
Düşmanına karşı koyan merd olur
Şahin kocasa da vermez avını
Aslı kurt yavrusu gene kurt olur

(Sakaoğlu, 1993: 99)

diyen Dadaloğlu ve aşağıdaki dörtlükte adaleti görenekli olmaya bağlayan Figanî'nin ifadelerinde asaletin önemine saz şairlerinin bakışını görmekteyiz:

Ey Figanî ne halettir derseler
Asıl nesil cibilliyet sorsalar
Sonradan görmüşe üç tuğ verseler
Göreneksiz adaleti ne bilsin

(İvgin, 1994: 30)

Figanî, "Nasihât Destanı"nda asalet ile birlikte terbiye kavramına da dikkat çeker:

Âdemle Havâdır aslımız ey can
Ocaktan terbiye görmeli insan
Kurttan kuzu doğmaz kerkezden şahan
Toy olmaz uça da çunkar demişler

(İvgin, 1994: 40)

XIX. yüzyıl saz şairlerinden Ruhsatî, dini değerlerin göz ardı edilerek dünyada adaletin sağlanamayacağını söylemiş ve güçlü karşısında hakkı korunması gerekeni koyun, –gücü ve haklı olsa da, olmasa da istediğini

⁹ Koca Hüseyin Paşa (ölmü: 1854) kaptan-ı derya iken Tunus'taki görevinden dönüşte fes getirmiş ve emrindeki kalyoncu askerlerine giydirmişti. Sultan II. Mahmut, Cuma Selamlığı'na giderken Hüseyin Paşa'nın merasime çıkardığı bu kalyoncu askerî birliğini görmüş ve bir ferman neşrederek kalyonculardan başka öteki sınıf askerlerin ve daha sonra da devlet memurlarının bu yeni başlığı kullanmalarını istemiştir. Başlığa karşı çıkanlar olduğu gibi taraftar olanlar da vardı. Dertli'nin medhiyesi fes lehinde yazılanların en beğenilenlerinden olmuş, Şem'i ve Nazif gibi çağdaşları tarafından Dertli'nin medhiyesine nazireler yazılmıştır. Bkz.: Şemseddin Kutlu, Dertli, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988, s.130-131.

alabileni kurt- koyunu kurdu bir arada tutup idareyi adaletle sağlaması
bekleneni de çoban sembolleriyle anlatmıştır:

Bre gönül vazgel bu hülyalardan
Hani ahret iman kimin aklında
Eller kurt olmuşlar koyun ararlar
Hani sahip çoban kimin aklında

(Kaya, 2005: 84)

Kurt girmiş koyuna döndü dünya çoban haniya
Kalktı adalet kapısı bilen aman haniya

(Kaya, 2005: 105)

Ruhsati,

Pay ü ser gaflet içinde bir uyanık kimse yok
Rüşvetsiz dava görülmez sahip iman haniya

(Kaya, 2005: 105)

şeklinde gördüğü yanlışları dile getirirken

İnşaallah adaletin nişanı
Birbirine tutkun millet bu sene
Hatt-ı tarik kondu üç yüz on beşe
Eskiye benzemez hürmet bu sene

(Kaya, 2005: 105)

diyerek de olumluya destek verir.

Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil mert değil

(Kaya, 2005: 203)

şeklinde zamandan şikâyet eden Ruhsati koyunun kurdun belirsizliğini zu-
lüm olarak değerlendirir:

Adalet kalmadı hep zulüm doldu
Geçti şu baharın gülleri soldu
Dünyanın gidişi acaip oldu
Koyun belli değil kurt belli değil

(Kaya, 2005: 203)

Atatürk'ü öven bir şiirinde adalet değerinin üzerinde önemle durur

Veysel:

Türkiye'yi adaletle yaşattı

Dağları deldirdi demir döşetti
 Millete bir altın kemer kuşattı
 Hâşâ nankör olman devranımızdan
 (Türkiye İş Bankası, 1970: 210)

İnsanlık davasının kazanılmasını Âşık Veysel birlik olmaya bağlar:

Veysel sapma sağa sola
 Sen Allah'tan birlik dile
 İkilikten gelir belâ
 Dava insanlık davası...
 (Türkiye İş Bankası, 1970: 62)

Fikir ayrılığına düşmemek birliği, birlik adaleti sağlayacak ve böylelikle toplum huzuru elde edilebilecektir:

Kim okurdu kim yazardı
 Bu düğümü kim çözerdi
 Koyun kurt ile gezerdi
 Fikir başka başk'olmasa
 (Türkiye İş Bankası, 1970: 91)

Kitabına isim olan "Birlik Olunca" başlıklı şiirinde Gülhanî:

Her tarafa sağlam temel atılır
 Huzur güven olur rahat yatılır
 Gönül pazarında cevher satılır
 Senlik benlik kalkıp birlik olunca
 (Gürünlü Âşık Gülhanî, 1984: 15)

ifadeleriyle birlik sağlanınca sağlam temel atılıp huzur ve güvenle yaşamının mümkün olacağını dile getirmiştir. Saz şiiri geleneğinin geçmişte olduğu gibi günümüzde de olumlu insanî değerlere yönlendirmede aynı anlayış ve toplumsal görevini devam ettirdiğini göstermiştir.

Sonuç

İnsanî değerler fert olarak değil, toplum hayatındaki rolüyle insanı esas almakla hüküm icra ederler. İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerine göre değerler teşekkül edip toplumsal karşılık ve ifadesini bulur. Saz şairleri toplum hayatındaki rolüyle insanı, şiirin konusu hâline getirmişler, olumlu insanî değerlerin toplumda yaygınlaşması, olumsuz değerlerin de törpülenmesi, ortadan kaldırılması için kendilerini toplumsal sorumlu ve görevli saymışlardır. Yaşadıkları sosyal ve kültürel çevreye, sanatlarını icra ettikleri zaman dilimine ve sözlerinin etki etme derecesine göre değişken-

lik arz ederek toplum fertlerini faydalı olana ve genel mutluluğu sağlayana yönlendirmek gayretinde olmuşlardır.

XVI. yüzyıldan günümüze kadar âşık şiirinde insani değer olarak adalet algılamasına baktığımızda genel mutluluğun sağlanmasında temel ahlak emperatifi olmak bakımından ele alınan değerlerin en önde gelenlerinden biri sayılan adaletin bu şiir geleneğinde önemle üzerinde durulan ve işlenen bir konu olduğu görülmüştür.

Âşıklar tarafından, adaletin sağlanması için gerekli görülen unsurlar idarecilere tenbih edilirken, toplumda aksamaya neden durumlar da dile getirilmiştir. Saz şairlerince adaletle hükmedenler taktirle anılmışlar, toplum düzenini bozanlar tenkit edilmişlerdir.

Yetiştikleri muhit ve yetiştirme tarzları ne kadar birbirlerinden farklı da olsa, bağlı iseler bağlı buldukları dinî gruplar başka da olsa, sanatlarını icra ettikleri yer, zaman ve toplumsal sınıflar ayrı da olsa, saz şairlerinin önemli müşterek yanlarından birinin, toplumsal düzenin sağlanmasında insanî değerlerin yüceltilmesi ve korunması yolunda üstlendikleri yapıcı rol olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Güngör, Erol, (2000), **Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar**, İstanbul: Ötüken.

Gürünlü Âşık Gülhanî, (1984), **Birlik Olunca**, Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu.

İvgin, Hayrettin, (1994), **Geredeli Âşık Figanî**, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kaya, Dr. Doğan, (2005), **Âşık Ruhsatî**, 3. bs. Sivas: Sivas İli Kangal İlçesi Deliktaş ve Çevre Köyleri Kültür ve Turizm Derneği.

Kutlu, Şemseddin, (1988), **Dertli**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Köprülü, Ord. Prof. Dr. , (1962), **Türk Sazşairleri**, Ankara: Milli Kültür Yayınları.

Sadettin Nüzhet, (1933), **XIX'uncu Asır Saz Şairlerinden Beşiktaşlı Gedaî**, İstanbul: Semih Lütfi Sühulet Kütüphanesi.

Sakaoğlu, Doç. Dr. Saim, (1993), **Dadaloğlu**, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Sakaoğlu, Prof. Dr. Saim, (2004), **Karaca Oğlan**, Ankara: Akçağ.

Spinoza, (1947), **Etika II**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Tatçı, Dr. Mustafa (Hazırlayan), (1991), **Yunus Emre Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkiye İş Bankası, (1970), **Âşık Veysel Şatıroğlu Dostlar Beni Hatırlasın**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya, (1965), **Değerler**, Kültür ve Sanat. İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri A. Ş. Matbaası.

Prof. Dr. Kazım YETİŞ: Abdülkadir Emeksiz'e teşekkür ediyorum. Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı, Yunus ve yolunda gidenler karıncayı bile incitmek istemeyen bir anlayışın temsilcileridir. Esasen Yunus'tan birkaç örneği de biraz evvel söyledim.

XIX. yüzyılda insanın ve toplumun değişme sürecine girmesinin bir sonucu olarak anlayışta elbette bazı değişmeler olmuştur. Tabii burada asıl Türk toplumunun uğradığı saldırı ve zararlar vardır. Belki değişmeyi asıl bu noktadan başlatmak gerekir. Belki geleceğin sosyolog ve tarihçileri XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın ilk çeyreğini Türklerin jenoside uğradığı bir dönem olarak yazacaklardır. Gerçekten de geniş bir coğrafyada yaşayan Türk nüfusun nasıl eriyip yok olduğu veya eritilip yok edildiği elbette bir gün gelip insafli kalemler tarafından ifade edilecektir. Bunu bir politik söylem olarak değil, tarihî bir vakıa olarak ifade ediyorum. Buna rağmen Türk şairleri anlayışlarından, insana verdikleri değerlerden vazgeçmeyeceklerdir. Tevfik Fikret,

Milletim nev'-i beşerdir vatanım rûy-ı zemîn

(Ahmet Hamdi Tanpınar, (1976), s. 188)

diyecek ve bütün insanlığı kucaklayacaktır. Namık Kemal ise,

Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir

Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten

(Kâzım Yetiş, 1996: 106)

beytiyle zalimlere karşı bayrak açacaktır. Şinasî'nin söylemini tekrarlayan Tevfik Fikret, Halûk'un Bayramı'nda

Baban diyor ki: "Meserret çocukların, yalnız

Çocukların payıdır! Ey güzel çocuk, dinle;

Fakat sevincinle

Neler düşündürüyorsun, bilir misin?.. Babasız,

Ümitsiz, ne kadar yavrucakların şimdi

Siyâh-ı mâteme benzer terâne-yi îdi!

Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir;

Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin;

Biraz güzellensin.